

ПРОФЕСІЙНА ТВОРЧІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА: СУТЬ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ

У статті обґрунтовано, що творчість є необхідною складовою фахової діяльності соціального педагога. Визначено суть професійної творчості; розкрито основні напрями професійної творчої діяльності в соціальній сфері; показано, що розвиток творчої особистості є одним із найважливіших завдань соціально-педагогічної діяльності; наведено приклад професійної творчості соціального педагога в роботі з дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Ключові слова: творчість, професійна творчість, соціальний педагог, суть, напрями професійної творчості в соціальній сфері, діти, позбавлені батьківського піклування.

Одним з основних завдань соціального педагога як фахівця, місія якого – соціальне виховання особистості, а також надання допомоги в складних життєвих обставинах, є розвиток особистості як суб'єкта та творця власного життя, здатного до ефективної соціальної взаємодії й самореалізації як з метою власного успіху, так і для процвітання та розквіту нашої держави. Вирішення цього завдання значною мірою залежить від рівня професіоналізму соціального педагога й потребує творчого підходу до професійної діяльності.

Як зазначають дослідники [2, с. 115], великий спектр проблем, котрі має вирішувати соціальний педагог, необхідність зважати при цьому на безліч факторів та умов для вибору найефективніших методів дії в кожній конкретній ситуації актуалізують виявлення творчості в професійній діяльності фахівця соціальної сфери. Причому соціальний педагог має не лише знаходити дієві способи вирішення складних ситуацій у будь-якій сфері життєдіяльності, а й навчати цього інших людей, сприяти активізації внутрішніх ресурсів особистості, стимулювати її до духовного та творчого саморозвитку для запобігання кризовим станам, самостійного знаходження шляхів гармонійного існування. Мета соціального педагога при цьому – допомогти людині усвідомити, що саме творча активність особистості є передумовою її ефективної адаптації в суспільстві, успішної соціалізації та самореалізації, а також зрозуміти, що труднощі, які виникають на життєвому шляху, зазвичай є початком шляху, що приводить до успіху.

На важливості творчого підходу в професійній діяльності соціального педагога наголошують такі провідні вчені: О. Безпалько, Р. Вайнола, М. Васильєва, М. Галагузова, І. Зверєва, І. Зимня, А. Капська, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Сисоєва та інші, зазначаючи, що здатність до творчості, інноваційної діяльності є основою професійної культури фахівця XXI ст. [1; 2; 3; 4; 5].

Проте спостереження за студентами, які вступили на спеціальність “Соціальна педагогіка”, свідчить про відсутність у більшості з них стійкого творчого ставлення до майбутньої професійної діяльності. Так, студенти

здебільшого характеризуються неналежним виявленням пізнавально-творчої активності, оперуванням знаннями переважно на репродуктивному рівні, їхня діяльність регулюється здебільшого зовнішніми стимулами та спонуканнями. Спочатку лише незначна кількість студентів орієнтує власну діяльність на соціально значущий результат, вони неповною мірою усвідомлюють соціальну відповідальність як за безпосередні, так і віддалені результати професійної діяльності. У зв'язку із цим формування професійної креативності майбутніх фахівців соціальної сфери є одним із найважливіших завдань підготовки соціальних педагогів.

Мета статті – з'ясувати сутність та визначити основні напрями професійної творчості соціального педагога як невід'ємної складової його діяльності в сучасних соціокультурних умовах.

Під час визначення сутності поняття “професійна творчість соціального педагога” ми ґрунтувалися на тому, що категорії “творчість” і “професійна творчість” співвідносяться між собою як філософські категорії загального та часткового, відповідно досліджуване поняття відображає основні характеристики творчості і її особливі характеристики, пов'язані зі специфікою професійної діяльності соціального педагога.

Здійснений науковий пошук свідчить, що в цілому під творчістю розуміють діяльність зі створення нового, котре відрізняється неповторністю, оригінальністю, особистою та соціальною значущістю й прогресивністю для розвитку суспільства. Професійна творчість розглядається як: процес удосконалення фахової діяльності на основі набуття професійного досвіду (Л. Ульянова); об'єктивно зумовлений процес інтелектуальної, емоційно-вольової й практичної діяльності суб'єктів праці, що характеризується спрямованістю на пошук нового, нестандартного, оригінального, раціонального, оптимального вирішення професійних завдань і практичну реалізацію власного потенціалу (О. Афанасьєва). Діяльність соціального педагога визначається як професійна активність, орієнтована на формування ситуації розвитку особистості дитини як суб'єкта процесу соціалізації, підтримку її життєдіяльності, індивідуальної та соціальної суб'єктивності, мобілізацію самозахисних зусиль з урахуванням конкретних умов середовища проживання (О. Михайленко); діяльність, спрямована на реалізацію завдань соціального виховання, створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб чи відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності (О. Безпалько). Під творчістю соціального педагога розуміють соціально-педагогічну діяльність, результатом якої є створення нових соціальних цінностей, формування соціальних якостей, виявлення просоціальної поведінки (А. Аніщенко).

Аналіз наведених визначень дає змогу розуміти під професійною творчістю соціального педагога самостійно ініційовану активність, спрямовану на продуктивне творче вирішення завдань соціального виховання, створення сприятливих умов соціалізації через розробку та реалізацію неорди-

нарних високоефективних інноваційних засобів соціально-педагогічної діяльності, які сприятимуть соціальному становленню особистості, здатної до активної творчої взаємодії з навколишнім світом, самореалізації як у власних інтересах, так і на користь суспільства.

Здійснення професійної діяльності на творчому рівні передбачає: 1) творче опанування способів, прийомів і засобів професійної діяльності; 2) постійне професійно-творче вдосконалення соціального педагога з метою підвищення власної професійної майстерності через ознайомлення з прогресивним інноваційним досвідом соціально-педагогічної діяльності й власний науково-творчий пошук; 3) подальше збагачення теорії та практики соціально-педагогічної діяльності на основі власного творчого внеску через створення високоефективних технологій соціально-педагогічної діяльності, активний пошук нестандартних, оптимальних способів вирішення соціально-педагогічних проблем у конкретних умовах професійної діяльності.

Як уже зазначалося, у повсякденній діяльності соціальний педагог постійно стикається з проблемами, які не мають однозначних рішень і має синтезувати їх під час безпосереднього контакту з особистістю. Крім того, для соціального педагога вкрай важливо вирішувати актуальні проблеми в максимально стислі строки, надавати психологічну підтримку людині, котра перебуває в складних життєвих обставинах, що потребує постійної імпровізації, миттєвого аналізу ситуації та прийняття правильного, обґрунтованого рішення, високої креативності, гнучкості й швидкості мислення.

Це зумовлює необхідність постійного творчого пошуку соціального педагога: усвідомлення актуальних проблем та суперечностей соціально-педагогічної діяльності, розробки нових, інноваційних підходів до розв'язання проблемних ситуацій, здатності знаходити різні варіанти їх вирішення й обирати найкращий, найпридатніший у потрібний момент, звертаючись при цьому до досвіду й інтуїції та усвідомлюючи відповідальність перед професією, колегами, суспільством і самим собою за життя людини.

Зауважимо, що професійна творчість соціального педагога поєднує, інтегрує в собі всі основні види творчості, а саме: наукову, художню й соціальну. Так, на різних етапах діяльності соціальний педагог може відкривати нові явища й закономірності, про які не було відомо раніше, створювати нові інноваційні способи, технології соціально-педагогічної діяльності, що відповідають сучасним соціокультурним умовам, виявляючи здатність до прогнозування, аналізу та синтезу, моделювання й конструювання. Крім того, соціальний педагог постійно застосовує елементи художньої творчості: як письменник він має бути здатним до яскравої образної насиченої розповіді, як актор – до постійного перевтілення, передавання настрою, почуттів і ставлення з метою впливу на свідомість людини, її переконання та зацікавлення соціально корисними справами, має бути здатним викликати творче піднесення, переконливо навіювати думки, розвивати моральні якості, знаходити дієві засоби впливу на особистість чи колектив у процесі соціального виховання. І, зрозуміло, діяльність соціального педагога пов'язана із со-

ціальною творчістю, що являє собою творчу інноваційну соціально значущу спрямованість на розвиток культури, удосконалення суспільних відносин і соціального буття, що сприяє розвитку й саморозвиткові особистості, соціальних груп, соціальних інститутів, суспільства в цілому.

Таким чином, соціальний педагог, котрий здійснює професійну діяльність на творчому рівні, характеризується здатністю відходити від існуючих у суспільстві стереотипів і шаблонів, оригінальним баченням проблемних ситуацій, умінням приймати правильні рішення в умовах дефіциту часу, стресових ситуаціях; прагненням досягти найбільшої результативності в професійній діяльності, високим рівнем відповідальності як за її безпосередні, так і подальші результати; оптимізмом, наполегливістю, ініціативністю, цілеспрямованістю, рішучістю; розвиненою уявою, гнучкістю, швидкістю й асоціативністю мислення, легкістю генерування ідей, що забезпечують його ефективну діяльність з розвитку потенційних можливостей особистості з метою її позитивної соціалізації.

У процесі набуття професійної майстерності творчість соціального педагога переходить від рівня раціоналізації, коли на основі аналізу власного досвіду з урахуванням конкретних умов діяльності фахівець удосконалює, модернізує її; через конструкторський рівень, що передбачає конструювання власного варіанта вирішення нагальних проблем, до новаторського, за якого вирішення соціально-педагогічних завдань відбувається на принципово нових ідеях та засадах, відрізняється новизною, оригінальністю, високою результативністю; відповідно результати яких за соціальною значущістю, новизною й глибиною поділяються на вдосконалення, винаходи та відкриття.

Визначаючи основні напрями професійної творчості соціального педагога, слід зважати на те, що спектр його діяльності є досить широким і різнобічним. І. Зимня підкреслює, що за своєю функціональною природою робота соціального педагога є одним із багатопланових і трудоємних видів професійної діяльності в галузі професій “людина – людина” [4]. Він працює з різними категоріями населення, у різних сферах мікросередовища та соціальних інститутах, виконуючи при цьому численні функції, найважливішими серед яких є соціальне виховання, допомога особистості в адаптації, профілактика явищ дезадаптації, корегування соціальних відхилень та реабілітація осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах, організація культурно-дозвілєвої діяльності. Соціальний педагог взаємодіє з дітьми та дорослими, хворими й здоровими, важковиховуваними та обдарованими, благополучними й “групи ризику”, з окремою особистістю й сім’єю, колективом, соціальними групами; здійснює безпосередню діяльність з дітьми та координує діяльність різних соціальних сфер з метою запобігання деформації соціальних зв’язків; виховує й перевиховує в родині, закладах освіти, дитячих будинках, інтернатах для інвалідів, за місцем проживання, у громаді, сприяючи ефективній соціалізації особистості та гармонізації її відносин із соціумом [2, с. 114].

Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що основними напрямками професійної творчості соціального педагога є:

1) постійний пошук та розробка нових інноваційних технологій соціально-педагогічної діяльності, найпридатніших у конкретних умовах методів і засобів соціального виховання, профілактики, терапії, корегування й реабілітації, які мають кращі безпосередні та віддалені результати;

2) знаходження дієвих способів вирішення складних проблем у будь-якій сфері життєдіяльності, що потребує від соціального педагога здатності миттєво оцінювати ситуацію, яка виникла, і, зважаючи на особливості конкретної людини, її можливості та потенціал, слабкі й сильні сторони, запропонувати ефективне вирішення, а також сприяти активізації внутрішніх ресурсів особистості, стимулювати її до самоорганізації, духовного та творчого саморозвитку з метою запобігання кризовим станам, самостійного знаходження шляхів гармонійного існування;

3) розвиток особистості завдяки створенню педагогічно доцільного розвивального середовища, залученню до спільної продуктивної творчої діяльності, в процесі якої людина творить саму себе й навколишню дійсність. Розвиваючи світ навколо себе, людина усвідомлює свою унікальність і цінність та набуває здатності до самореалізації індивідуального потенціалу. Причому соціальний педагог має не лише сприяти розвиткові творчої особистості для її власного ефективного існування, а й спонукати до соціальної творчості, соціально корисної діяльності, об'єднувати зусилля різних суб'єктів, соціальних груп з метою позитивних суспільних перетворень.

Усі вищезазначені напрями переважно реалізуються комплексно в процесі роботи з певною категорією клієнтів. Так, прикладом професійної творчості студентів – майбутніх соціальних педагогів під час навчання у вищому навчальному закладі є їхня волонтерська діяльність у притулках для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Значний спектр проблем дітей, що втратили життєво важливе сімейне оточення, серед яких: емоційна нестійкість, агресивність, байдужість, занижена самооцінка, відчуття самотності та непотрібності, формування комплексу жертви, тривожність, депресія, зневіра у власних силах, безнадія й песимізм, – зумовлює надзвичайну актуальність розробки ефективних засобів, спрямованих на відновлення психічного, духовного та соціального здоров'я дітей, подолання негативного депресивного сприйняття світу й активізацію потенціалу особистості на самореабілітацію – формування здатності до самостійного творчого здійснення власного життя.

Так, з метою розкриття величезних потенційних можливостей кожної особистості студенти організують і проводять творчі заняття на теми: “Знайди себе”, “Цінність і неповторність людського життя”, “Минуле, сьогодні й майбутнє. Ми обираємо своє життя”, “Щоб не загинути в морі зла, спішіть добро творити, діти”, “Мій слід в історії закладу”, “Заради чого варто жити і як треба жити. Наслідки негативного ставлення до світу”, “Що таке дружба”, “Добро і зло. Я обираю добро, тому що...”, конкурси “Зміни

світ на краще”, “Я вмію складати добрі казки”, “Серце доброти”, дні добрих справ, заняття з оригамі, арт- і казкотерапії, змагання, концерти, розважальні програми, свята, конкурси малюнків, фантастичних проєктів, юних талантів, командні турніри, ігротеки, театралізовані вистави для вихованців та інші заходи, які сприяють формуванню ціннісного оптимістичного ставлення до себе й інших, відновленню віри у власні сили, впевненості та прагнення до кращого майбутнього. Крім того, спільна творча діяльність сприяє оздоровленню психологічної атмосфери в дитячому колективі, його зміцненню, налагодженню відносин взаємодопомоги, взаєморозуміння та співпраці й, відповідно, усвідомленню їх як основи ефективної життєдіяльності.

Майстерність соціального педагога при цьому полягає в здатності підтримати дитину духовно в складні часи, допомогти подолати зневіру у власних силах та вийти з кризи, вчити шукати шляхи виходу зі складних ситуацій, долати труднощі, переконати дитину, що вона може змінити своє життя на краще, допомогти зрозуміти, що між позитивними діями й позитивними результатами наявний зв’язок і, проаналізувавши її успіхи, стимулювати вибудовувати власні позитивні цілі та життєві перспективи, заохочувати до конкретної діяльності щодо їх досягнення.

Долучення дітей до активної перетворювальної діяльності сприяє подоланню сприйняття себе як жертви, формуванню активного діяльнісного ставлення до себе й інших людей, світу в цілому й усвідомленню того, що життєві обставини можна змінити завдяки власним зусиллям. Крім того, наповнення змісту темами гуманістичного спрямування дає змогу формувати позитивні якості вихованців не через вплив, нав’язування певних норм та правил, а через взаємодію – актуалізацію, розкриття й розвиток внутрішнього творчого та духовного потенціалу дітей, надання можливості вільного вибору лінії власної поведінки й усвідомлення відповідальності за свій вибір.

Таким чином, творча діяльність перебудовує свідомість дитини – вселяє оптимізм і дає змогу відчувати власну значущість і цінність, що сприяє психологічній реабілітації особистості, розкриттю її суб’єктного потенціалу, стимулює до пошуку нових можливостей саморозвитку й самореалізації. Визначення ж позитивно орієнтованих життєвих перспектив та усвідомлення того, що їх досягнення багато в чому залежить від самої особистості – розвитку її креативних, інтелектуальних, вольових здібностей, наполегливості й цілеспрямованості, допоможе дитині компенсувати несприятливу вихідну ситуацію та вийти на рівень соціального успіху.

Висновки. Отже, творчість є винятково важливою складовою діяльністю соціального педагога, оскільки кожна особистість є неповторною, неповторні ситуації й обставини, тому щоразу потрібно конструювати нові ефективні способи вирішення соціально-педагогічних завдань з урахуванням своєрідності кожної людини, унікальності її характеристик та індивідуальних цілей. Професійна творчість соціального педагога спрямована також на активізацію зусиль суспільства, соціальних груп, сім’ї, кожної конкретної людини для вирішення власних проблем; розвиток особистості як суб’єкта

життєдіяльності; стимулювання до соціальної творчості з метою позитивних суспільних перетворень, а також збагачення існуючого соціально-педагогічного досвіду на основі особистого творчого внеску для досягнення високих результатів із соціального виховання підростаючого покоління.

Перспективою подальших досліджень у цьому напрямі є обґрунтування цілісної системи роботи з формування здатності майбутніх соціальних педагогів до професійної творчості в процесі фахової підготовки.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола. – К., 2002. – 164 с.
2. Васильєва М.П. Актуальні проблеми підготовки майбутнього соціального педагога для освітньої галузі в сучасних умовах / М.П. Васильєва // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – Харків : 2011. – Вип. 40. – Ч. 1. – С. 110–116.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – 2-ге вид. – Київ : Сімферополь : Універсум, 2013. – 536 с.
4. Зимняя И.А. Социальная работа как профессиональная деятельность / И.А. Зимняя // Социальная работа. – 1992. – Вып. 2. – С. 8–15.
5. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя : навч. посіб. / С.О. Сисоєва. – К. : ІСДОУ, 1994. – 112 с.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2013.

Кабусь Н.Д. Профессиональное творчество социального педагога: сущность и основные направления

В статье обосновано, что творчество является необходимой составляющей профессиональной деятельности социального педагога. Определена сущность профессионального творчества; раскрыты основные направления профессиональной творческой деятельности в социальной сфере; показано, что развитие творческой личности является одной из важнейших задач социально-педагогической деятельности; приведен пример профессионального творчества социального педагога при работе с детьми, лишенными родительского попечительства.

Ключевые слова: творчество, профессиональное творчество, социальный педагог, сущность, направления профессионального творчества в социальной сфере, дети, лишенные родительского попечительства.

Kabus N. The essence and the basic directions of the social teacher' professional creativity

The article is devoted to professional creativity of a social teacher, determining its essence and main directions. The article proves that creativity is a necessary component of professional activity of a social teacher, considering that a large range of problems to be solved by a social teacher. Many factors and conditions for selection of the most effective methods of action in each situation should be taken into account, with regard to the identity of every person and its unique characteristics and individual goals. All this makes it impossible to use the ready strategies and solutions for solving socio-pedagogical problems.

Based on the analysis of scientific literature the essence of the professional work of a social teacher is defined as self-initiated activity, aimed at productive creative solution of problems of social education, creation the favorable conditions of socialization through the development and implementation of extraordinary highly efficient innovative methods of socio-pedagogical activity, which will contribute to the social formation of a person, capable of active creative interaction with the environment, capable of self-realization both in its own best interests and in society's best interests. It is shown that professional creative work of a social teacher combines all the main kinds of creativity, such as: scientific, artistic and social.

Give the specific features of activity of a social teacher, who works with different categories of population in various spheres of microenvironment and social institutions, while making numerous and diverse functions, the main directions of professional creativity of a social teacher are highlighted, such as:

1) constant search and development for the most appropriate in the specific circumstances, innovative methods and means of social education, prevention, therapy, correction and rehabilitation which result in best close and long-term after-effects;

2) finding the effective ways to address complex socio-pedagogical problems and situations in any sphere of life that requires a social teacher's ability to instantly assess the situation which arose, and taking into account the peculiarities of a particular person, its possibilities and potential, strengths and weaknesses, to offer an effective solution, and also contribute to the intensification of the internal resources of the personality, to encourage it to self-organization, spiritual and creative self-development for further avoiding crisis conditions, independently finding ways of harmonious existence;

3) personal development through creation of the pedagogical appropriateness of developing environment, involving collaborative productive activities and social activities. Moreover, a social teacher should not only promote the development of a creative personality for the sake of its own effective existence, but also to encourage it to socially significant positive activity to bring about positive social transformation, prosperity and development of our state.

An example of professional work of a social teacher working with children deprived of parental care is given. It is aimed at: strengthening and development of pupils' creative potential; restoration of physical, mental, spiritual and social health of students; formation of positive prospects in life; development of creative, intellectual and volitional capacity, optimism, persistence and purposefulness. This will help a child to harmonize the inner world and relationships with the society, to compensate for the adverse baseline situation and to reach a new level of social success.

Key words: *creativity, professional creativity, social teacher, essence, directions of professional creativity in social sphere, children deprived of parents care.*